

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Гусаров К. В.,

*завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

П'ятидесятирічний ювілей кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого зустрічає у складний для держави час. Незаконна анексія Автономної Республіки Крим з боку Російської Федерації, проведення антитерористичної операції в окремих регіонах Донецької та Луганської областей викликає виникнення проблем, пов'язаних із судовим захистом цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, зокрема стосовно спірних цивільних правовідносин, що склались на тимчасово окупованих територіях.

Упродовж 2014–2016 рр. в межах розглядання вказаних проблем відбувалися науково-практичні заходи, предметом яких були обговорення вищевказаних проблем. Слід відмітити високий рівень таких заходів, зокрема семінару у м. Святогірську Донецької області, котрий проводився у квітні 2016 р. Апеляційним судом Донецької області та присвячувався проблемам судового захисту прав тимчасово переміщених осіб, а також «круглого столу» на тему «Гарантії здійснення права власності та його захист в особливих умовах», що відбувся 10 червня 2016 р. у м. Києві у приміщенні Верховного Суду України.

Держава Україна та національне законодавство, зокрема цивільне процесуальне, не були готові до таких викликів новітньої світової історії, як врегулювання процедури вирішення цивільних справ в умовах збройних конфліктів у нещодавно мирній та квітучій Україні, на території якої з 20 лютого 2014 р. триває антитерористична операція (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII). Практиці Європейського суду з прав людини відомі випадки розгляду справ, пов'язаних із відновленням порушених прав постраждалих осіб внаслідок військових втручань Туреччини, Російської Федерації, Азербайджану тощо при порушенні збройним шляхом суверенітету Республіки Кіпр, Молдови, Вірменії відповідно (наприклад, рішення по справах «Кіпр проти Туреччини», «Ілашку та інші проти Молдови та Росії», «Тімішев проти Росії», «Саргсян проти Азербайджану»).

Статтею першою Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 р. № 1632-VII змінена територіальна підсудність цивільних справ, підсудних розташованим у районі проведення антитерористичної операції, – місцевими загальними судами, апеляційними судами, що визначається головою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Разом з тим, незважаючи на наявність численних вітчизняних нормативних актів, що регламентують ті чи інші правовідносини, пов'язані з проведенням антитерористичної операції, кількість яких була підрахована О. Первомайським [1, с. 301, 302], залишаються невирішеними низка питань, пов'язаних з доступом до правосуддя з боку суб'єктів правовідносин, що мешкають на тимчасово окупованих територіях, допустимості певних засобів доказування у цивільному процесі, належним повідомленням про час та місце розгляду справи осіб, які беруть участь у справі, однак мешкають на вказаних територіях, а також виконання на теренах останніх актів правосуддя, ухвалених вітчизняними судами, належне інформування суб'єктів цивільних правовідносин про ухвалені рішення стосовно їх прав, обов'язків та інтересів.

Н. Ю. Сакара справедливо зазначає, що одним з елементів доступності правосуддя є можливість безперешкодного звернення будь-якої заінтересованої особи до суду [2, с. 61]. Проте зміна територіальної підсудності судів цивільної юрисдикції, про що мова йшла вище, у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції, ускладнює реалізацію заінтересованими особами права на звернення до суду відповідно до вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і відповідних норм національного права. Можливість звернення до належного суду з боку осіб, що мешкають на тимчасово окупованих територіях України, ускладнюється і відсутністю можливості реалізувати право на судовий захист з допомогою поштового зв'язку з причини його відсутності у зазначених районах. С. В. Васильєв у зв'язку з цим пропонує введення у цивільне процесуальне законодавство інституту договірної (добровільної) підсудності. Мета цього виду підсудності, на його думку, полягає в улагодженні судового порядку захисту цивільних прав у більш зручний спосіб. Сторони краще, ніж будь-хто інший, знають, в якому саме суді їм найзручніше захищати свої інтереси. Тому було б неправильно надмірно обмежувати свободу сторін у виборі місця розгляду спору [3, с. 407, 408].

Відсутність поштового сполучення з тимчасово окупованими територіями викликає ускладнення у належному повідомленні учасників цивільного процесу про час та місце розгляду справи. Разом з тим на необхідність належного повідомлення учасників процесу про необхідність явки до суду звертає суд касаційної інстанції цивільної юрисдикції. При цьому, як вказується в Ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31 серпня 2015 р. в справі № 6-24063ск15, причини повторної неявки процесуального правового значення не мають, оскільки це положення закону (ч. 3 ст. 169 ЦПК України) спрямоване на дотримання розумних строків розгляду справи і недопущення зловживання своїми процесуальними правами та правами інших осіб, які з'являються до суду [4, п. 17].

З метою використання максимальних можливостей для інформування учасників процесу про вчинення процесуальних дій судами апеляційних інстанцій на власних веб-сайтах розміщується інформація щодо розгляду цивільних справ стосовно осіб, яким не надіслано кореспонденцію, адресовану одержувачам населених пунктів Автономної Республіки Крим, м. Севастополь, Донецької та Луганської областей. Лише судова палата у цивільних справах Апеляційного суду Донецької області, що розташована в м. Бахмут, містить 474 таких оголошень [5].

Аналізуючи як судову практику, що склалась у зв'язку з вищевказаними обставинами, так і цивільне процесуальне законодавство (статті 74–77 ЦПК України), автор вважає за необхідне висловити підтримку практики вищевказаних судів у наведених прикладах. Інша річ, що подібне інформування не можна вважати таким, що здійснене відповідно до цивільного процесуального законодавства. Проте іншим чином інформувати учасників процесу про час та місце проведення певних процесуальних дій уявляється ускладненим. Виходячи із зазначеного, доцільно запропонувати законодавче закріплення в якості однієї з форм належного повідомлення вказаних суб'єктів, інформування котрих у передбачених нині формах за правилами цивільного процесуального законодавства є ускладненим з причин проведення антитерористичної операції, розміщення інформації про час та місце вчинення процесуальних дій на офіційних веб-сайтах органів судової влади.

На жаль, обмежений обсяг цієї роботи не дозволяє дослідити повною мірою проблематику, пов'язану із судовим розглядом цивільних справ в умовах проведення антитерористичної операції. Окремої уваги потребують питання відновлення втраченого судового провадження та, як зазначалось, допустимості доказів з огляду на вимоги частин 2, 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», особливості апеляційного, касаційного оскарження рішень по цивільних справах, питання ефективності судових рішень на тимчасово окупованих територіях та деякі інші.

Література

1. Первомайський О. Особливості захисту права власності на тимчасово окупованій території України, на території проведення АТО та у зв'язку з проведенням АТО / О. Первомайський // Право власності: європейський досвід та українські реалії : зб. доп. і матеріалів Міжнар. конф. (м. Київ, 22–23 жовт. 2015 р.). – С. 293–318.
2. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
3. Васильєв С. В. Право на судовий захист осіб, які перебувають у зоні антитерористичної операції / С. В. Васильєв // Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні. – 2015. – Вип. 6. – С. 406–411.
4. Про правові позиції судової палати у цивільних справах ВССУ за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.
5. Список осіб, яким не надіслано кореспонденцію Апеляційним судом Донецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dna.court.gov.ua/sud0590/info_zona_ato/sud_pal_gr/.